شاعیری نەفرەتلێکراو.. (ئونسی ئەلحاج و قەسیدەی پەخشان).. عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

(1)

شیعر لە دەرەوەی وشە و دەربریندا- خۆشەویستییە، ژیاندۆستییە، مرۆڤدۆستییە… یەکەم کۆمەڵە شیعری (ئونسی لویس ئەلحاج- 27 یولیو 1937 – 18 فبرایر 2014) شاعری هاوچەرخی لوبنانی، بەناونیشانی «لن» ساڵی 1960دا بڵاوبۆوە، لەبەر ئەوەی شێوە کۆنەکانی شیعری عەرەبی لەرزاند، نەفرەتییان لێکرد.

هەرگیز (ئونسی ئەلحاج) دەستەکانی بە سیاسەت پیس نەکرد، هەمیشە لەگەڵ ئازادی بوو. ئەوە قسەیەکی سادە نییە، بەڵکە ڕاستییەکی قووڵە کە لە ژیانی ئونسی ئەلحاجدا ڕەنگیداوە… ئەو شاعیرەی کە قسەی خۆی گوت و لە تەمەنی (حەفتا و حەوت) ساڵیدا، دوای ململانێیەکی درێژ لەگەڵ نەخۆشیی شێرپەنجە، بۆ ئارامی ڕۆیشت…

شیعرەکانی (ئونسی لویس ئەلحاج) بۆ زمانی فەڕەنسی و ئینگلیزی وەرگێڕدراون، و هەندێک لە موزیسیانانیش ئیلهامیان لە پەیڤەکانی وەرگرتووە و کاری هونەری و مۆسیقییان لەسەر بونیادناوە… لە یەکێک لە گرنگترین بابەتە تایبەتەکانی لەبارەی گۆرانیبێژی لوبنانی (فەیروز) بەناونیشانی "بەو پەڕی توندوتیژییەوە خۆشم دەوێت"، تیایدا دەڵێت: لە ژیانی ئێمەدا شوێنێک بۆ فەیروز نییە؛ هەموو شوێنێک تەنها بۆ فەیروزە…

هەندێک لە بڵاوکراوەکانی شاعیر «سەری بڕاو»، «ڕابردووی ڕۆژە داهاتووەکان»، «چی بە زێڕ کرد؟ چی بە گوڵ کرد؟»، و «پەیامبەرە بە قژی درێژەوە، تا کانیاوەکان»…

ئونسی ئەلحاج کۆچی دوایی کرد، بەڵام وشەکانی مانەوە– ئەو هەمیشە بە ئازادی وشەکانی دەردەبڕین، تەنانەت ئەگەر ڕووحیشی لەڕێگای ئەو ئازادییەوە بریندار بوایە.

(2)

لە پێشەکی کۆمەڵە شیعری (لن) هەر تەنها شاعیرێکی یاخی نییە، بەڵکە شاعیرێکی نەفرەتلێکراویشە… هەر تەنها هاوارێکی جیاوازی شیعری نییە، بەڵکە هەرشێکی دۆزەخی بوو، بۆ سەر چوارچێوەی شیعریی و کلتوری سونەتگەرایی… ئونسی ئەلحاج لە نێوان هۆشیاری ڕەخنەیی و قەسیدەی شیعری ئازاد و قەسیدەی پەخشاندا ئاگاییەکی نوێی لە

قەسیدەی پەخشاندا هێنا ناوەوە، دەمەوێ بڵێم ئاگایی ئونسی ئەلحاج پەیوەندی بە ڕۆشنبیریی شیعری جیهانییەوە هەبوو، بۆیە وەك ڕووداوێکی ئەدەبی لە بەرجەستەکردنی قەسیدەی پەخشان و چۆنێتی گەیاندنی بە خوێنەران بە جوانی ڕەنگیدایەوە.

قەسیدە دنیایەکی داخراوە بەسەرخۆیدا، هیچ ئامانجێکی زەمەنی نییە. شیعر دڵ- لە دڵدانە. پەخشان- گێرِانەوەیە… قەسیدە کورتبرِی لە هەموو هۆیەکانی دەربرِین دەکات. ڕەگەزی یەکەمی شیعر- موزیکایە. شیعر ئەوە دەڵێ کە گوتراوە، پەخشان ڕوو لە شتێ دەکات و دەیدوێنێ و هەموو چرکەکانی گوتار بە هی خۆی دەزانێت، موزیکا لە پێکهاتەی پەخشاندا بوونی دەکەوێتە لەرزەوە. لە شیعردا شاعیر پێش خوێنەر دەکەوێت، چونکە ئەو ئامرازانە ناس دەکات، کە شیعری پێدروست دەکرێت، هەمیشە شیعر لەڕێگای لەرەی موزیکاوە دەچێتە دڵی خوێنەرەوە، ئەوەی شاعیرێکی کۆنەپەرست و خوێنەرێکی کۆنەپەرست بەیەکەوە دەبەستێتەوە چارەنووسە!

ئەگەرچی لەنێوان دارِشتنی شیعر و پەخشاندا جیاوازییەکی بەرچاو هەیە، بەڵام ئەوەی جێی گومان ئەوەیە، کە هەموو کەلەپورە زیندووەکانی دنیا، شیعری مەزنیان لە پەخشان پێشکەش بە مر□قایەتی کردووە، هەر لەبەر هەندێ ئەمرِۆ شیعر بە کێش و سەروا ناناسرێتەوە! ئەوەی بەردەوام ڕێگا لە شیعری پەخشان و قەسیدەی پەخشان دەگرێ کێش و سەروایە. لێرەدا شیعری بە پەخشانکراو- پەخشان نییە، وەك چۆن قەسیدەی بە پەخشانکراو- پەخشان نییە.

شیعری لیریکی هەیە، بەڵام پەخشانی لیریکی نییە، قەسیدەی پەخشانی نزیکە لە گێرِانەوە، قەسیدەی پەخشانی بێ ریتمە وەك ئەوەی (سان جۆن پێرس) دەینوسی… قەسیدەی پەخشان خاوەنی جیهانبینییە، قەسیدەی پەخشان ئەزموونێکی قووڵ و بەهێزە، بەو پرِشنگانە دەناسرێتەوە کە بڵاوی دەکاتەوە وەك قەسیدەکانی هینری میشۆ و ئارِتۆ…!

هەموو قەسیدەیەك وەك پێویست کورتە، بەڵام کورتبرِی زێتر لەسەر پەخشان جێبەجێ دەبێت، نەك قەسیدە… قەسیدەی کێشدار زێتر پێویستی بە یەکگرتنە، نەك گەرِانەوە بۆ سەرچاوە… قەسیدەی پەخشان پێویستی بە ئامرازی گێرِانەوە، وەسف، ئەزموون، جیهانبینی… هەیە.

(سوزان بیرنار) دەڵێت: پێویستە قەسیدەی پەخشان لەپێناو درەوشانەوە- کورتبرِی بکات! هەموو قەسیدەیەکی پەخشان پال□ن□رێکی ئاژاوەیی لە پشتە، ڕووخێنەرە، وزەیەکی ئەندازیی تێدایە، ڕاپەرِینە بە دژی کۆتوبەند… (ڕامبۆ) دەیویست بەسەر زماندا زاڵ بێت و کورتبرِی لە (بۆن، دەنگ، ڕەنگ…) بکات… قەسیدەی پەخشان لەسەر درەوشانەوە، نەفرەت، شێتایەتی… وەستاوە، هەمیشە هەرِەمەکی بوونی خۆی نیشان دەدات! قەسیدەی پەخشان کاری شاعیری نەفرەتلێکراو

و بەرهەمی نەفرەتلێكردنە… لە قەسیدەی پەخشاندا شتێك نییە پێی بڵێن كۆتایی.

(3)

ئونسی ئەلحاج نامەبەری دۆزەخی زمانە، بەردەوام بە دوای ئامانجە مرۆییەكانەوەیە، بە دوای خۆشەویستی، بە دوای مرۆڤدۆستی و ژیاندۆستییەوە… شیعر لای ئەو خۆراكی خودە! ئافرەت لای ئەو ئەلتەرناتیفی ژیانە! منداڵیی لای ئەو پشتگوێخستنێكی فریشتەییانەیە لە ڕەشەبا دەمانپارێزێت… ئونسی ئەلحاج هەمیشە لەنێوان ناپاككردنەوەی زمان و پووچگەرایی ژیان و وێرانكردنی شتەكان، وەك بیابان تینووە.

ئونسی ئەلحاج شاعیری ڕچەشكێن، شاعیری هەرەمە دەست بە نەبراوەكانە، شاعیری نەست و ناخ و زمانە قەدەغەكراوەكان ناوەوەی مرۆڤی لەنێو زماندا چەسپاند، دەست بە نەبراوەكانی، لە زمان و لە سەر ئاستی بیركردنەوە بەرجەستە كرد… بەڵام شیعر هەر تەنها بە مەسەلە قەدەغەكراو و دەست بە نەبراوەكانەوە پەیوەست نییە، شیعر بە حەقیقەت و ژیان و خەونەوە بەندە! شیعر هەر تەنها ڕاستگۆیی و بوێری نییە، شیعر چۆنێتی تەعبیركردنە لە ژیاندۆستی، لە مرۆڤدۆستی، گەڕانی بەردەوام و بەجێهێنانی زۆتری خۆشەویستی و چێژ و خۆشییە…

مەرج نییە قەدەغەكراوەكان هەمیشە قەیران بنێنەوە، بەڵام هەموو ڕچەشكێنییەك ئامانجی ڕچەشكاندنە، ئەوە بەو مانایە دێت، كە هەمیشە وزەی ژیان بەهێزترە لە مردن، ئەوە بەو مانایە دێت، كە یاخیبوون كۆتایی نییە.

(4)

تێگەیشتنی باو ئەوەیە كە پەخشان پەخشانە و شیعر شیعرە، كەواتە ئەو میكانیزمانە چین كە قەسیدەی پەخشان بەرەو شیعر دەبات، یان شیعر لە قەسیدەی پەخشان دروست دەكەن، بە ئەوەی وەك پرنسیپێكی بنەڕەتی بە سەرچاوەی پەخشانەوە گرێ بدرێت! ئونسی ئەلحاج لە پێشەكی كۆمەڵەی (لن) بەرانبەر ئەو دیدە باوەی كە شیعر و پەخشان لێكجیا دەكاتەوە، پێیوایە لەنێوان شیعر و پەخشاندا پردی بەیەكگەیشتن هەیە! ئەگەرچی پێیوایە پەخشان و شیعر نكۆڵی لە یەكتر دەكەن، چونكە شیعر دەبێ ئەوە بێت كە لە دەرەوەی پەخشاندا دەنوسرێت، بەڵام پەخشان نەرم و كراوەیە، شیعر ڕێكخراو و مەبەستدارە، پەخشان هێمن و جێگیرە، شیعر گرژە، شیعر نە زەمەنییە و نە پەیوەندی بە بارودۆخەوە هەیە، ئەوەش پێچەوانەی پەخشانە. پەخشان بەرهەمی عەقل و ئاگاییە، بەڵام شیعر بەرهەمی دەروونە، پەخشان گەیەنەر و ڕازیكەرە و شتەكانمان بۆ دەسەلمێنێ، بەڵام شیعر

درەوشاوە و ئاماژەخوازە…
کەواتە ئایا دەکرێ لە قەسیدەی پەخشان دەربچین؟ ئەو پرسیارە ئیشکالئامێزە یەکێکە لە پرسیارە ئاڵۆزەکانی پێشەکی کۆمەڵە شیعری (لن). بە برِوای من ئەو پرسیارە تەمومژاوییە! دەمەوێ بڵێم دەکرێ لە بری (ئایا) بە (چۆن) پرسیارەکە راستکەینەوە: چۆن لە قەسیدەی پەخشان دەربچین؟ ئەگەرچی پرسیاری دووەمیش مەرج نییە ڕاست بێت، بەڵام لەگەڵ پەیبردن بە قەسیدەی پەخشان زێتر دەگونجێت… پرسیاری دووەم پرسی تایبەتمەندی و تاکگەرایی لەخۆدا هەڵگرتووە… ئونسی ئەلحاج پرسیاری یەکەم بە (نەرێ) وەڵام دەداتەوە: نەخێر ناتوانین لە قەسیدەی پەخشان دەربچین. لە پشت ئەو وەڵامەشدا پرنسیبێکی چەسپاو هەیە، ئەویش ئەوەیە کە بنەمای شیعر پەخشانە! پرسیاری یەکەم پێمان دەڵێت قەسیدەی پەخشان بە پەخشانەوە بەندە و دەکەوێتە ژێر کاریگەری جۆرەکانی وەسف و ناونانەوە، بەڵام پرسیاری دووەم ئەو پرسیارەی لێرەدا هەوڵی فۆرمەلەکردنمان داوە پێمان دەڵێت قەسیدەی پەخشان بنەماکەی لەسەر پەخشان نەچەسپاوە، بەڵکە قەسیدەی پەخشان بنەماکەی شیعرە، دواجاریش دەمەوێ تۆختری بکەمەوە و بڵێم پەخشان ڕەگەزێکە لە ڕەگەزەکانی شیعر… شیعری داهێنەرانە هەموو ڕەگەزەکانی قەسیدە و پەخشان لە ئاستێکی باڵادا خەلق دەکات، داهێنانیش لە ئاستە باڵاکانی زماندا دەدۆزێتەوە.
کەواتە لەنێوان شیعر و پەخشان مەسافەیەکی ئیستێتیکی و دەربرِینێکی بەرفرەوان هەیە، وەك چۆن مەسافەیەکی جوانی لە وەرگری جۆراوجۆردا دروست دەکات. بەو مانایەش دەشێ پرسیاری ئونسی ئەلحاج: ئایا دەکرێ لە قەسیدەی پەخشان دەربچین؟ مەبەستی لە پەخشانێك بێت، کە مەسافەیەك لە شیعر نزیك دەبێتەوە…
(5)
شیعری ئونسی ئەلحاج ڕووتە وەك ئادەم و حەوا بەر لەوەی لە بەهەشت دەربکرێن، وشە ڕووتەکانی بێ ئەوەی هەست بە شەرم بکەن، ڕووبەڕووی دنیا دەبنەوە، هەموو وشە ڕووتەکانی لە قەسیدەکانیدا سەر بەرزانە دەوەستن، بێ ئەوەی خۆیان بە جوانکاری خەریك بکەن، بێ ئەوەی خۆیان دەمامك بدەن، هەر تەنها بە ڕووتی سەما دەکەن، بێ ئەوەی کراسی خوازە و چوارشێوی ڕەوانبێژی بپۆشن! وشەکان لەو مانایانە دەردەچن، کە ئێمە دەیانزانین، ئونسی ئەلحاج لەنێوان شیعر و خۆشەویستی، یەکەمیان بە گوتنی بێدەنگ دادەنێ و دووەمیان بە کردار… ئەو چەند شیعرەی ئونسی ئەلحاج بە بێدەنگی بخوێننەوە:

پلان
لەنێوان دارسنەبەرەکاندا هاوارت دەکرد، بای دەنگت بەرەو ناخم

دەهات، بێدەنگی هەڵگرتبوو
خۆت لە پەنا دارسنۆبەرەکاندا حەشاردابوو، دەگەمە هاوارت،
دەگەرِێمەوە بۆ ئەوەی نەمبینیت
لەنێوان دارسنۆبەرەکاندا هاوارت دەکرد، ئازیزەکەم وەرە
من لە پەنا دارسنۆبەرەکان بووم، بۆ ئەوەی نەمبینی، لە هیکەوە
بەرەو ڕووت دەبمەوە، تۆ ڕادەکەی.

سەرچاوە:

***أنسی الحاج، دیوان (لن)- المقدمە.3ط. دار الجدید. بیروت 1994 ص27..**

تا بەیانی و نیوەی بەیانی
I
بۆتۆ دەرگا کراوەیە—
لە بەیانییەوە تا بەیانی،
بەیانی و نیوەی بەیانی.

II
بە جلەکانتەوە لەسەر گردەکە دانیشتوویت.
باران دەبارێ، تەڕ دەبیت.
مارەکە دەخشێ، و لەسەر گردەکە وەك شمشێر دەچەقێ.
هەناسەتان توند دەبێت.

III
ڕەنگی دەمت بۆنی سێوە.

IV
کاتژمێر شەوە—دوای شەو و نیوەی شەو.
ماڵی خۆشەویستەکەم لە بان شەوە.
ژوورێکی ماڵەکەی لە ناوەڕاستی شەوە.
لەوێوە بۆم دەڕوانێ، نامبینێ.
بۆ ئەو شوێنە دەچێ کە من بۆی دەچم، نامبینێ.
ڕوونا کی دەکاتەوە، نامبینێ.
لە پاشان ئیتر دەخەوێ،
خەون بە پەنجەرەوە دەبینێ،

و دەترسێ با بیگرێتە خۆی.

٧

چاو لە تاریکایی بکە؛
تێدەپەڕم، دەنگت پڕ دەکەم لە دەنگم.
دەنگت–لە گەروومەوە دێ–
شیرین، شیرین وەکو مێوژ.

سەرچاوە:

أنسي الحاج: ماذا صنعت بالذهب؟ ماذا صنعت بالورد؟ دار الجديد، طبعة ثانية، بيروت- 1994. ص51-52.

هەولێر 8/4/2026